

historiziraju i vrednuju kolektivni identiteti) imanentni dio njihova (pro)izvođenja, dočim neizbježna prisutnost politike u javnom djelovanju folklorista i etnologa — sve dok postoji konsenzus o nacionalnoj izvornosti, reprezentativnosti i izvrsnosti folklorne baštine — jest ono što njihov rad čini poslom visokog znanstvenog i etičkog rizika.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

**Simona Delić, Između kleve-
te i kletve, Tema obitelji u
hrvatskoj usmenoj baladi, Hr-
vatska sveučilišna naklada, Zagreb
2001., 211 str. (Biblioteka Portreti)**

Premda opsegom nevelika, knjiga Simone De-
lič o hrvatskoj usmenoj baladi posjeduje ne-
koliko aspekata koji, mjereni odgovarajućim
mjerilima, ostavljaju dojam veličine, broj-
nosti ili težine. Prvo, korpus tekstova od ko-
jega knjiga polazi vrlo je velik, zapravo,
maksimalan: pod "hrvatskim usmenim balada-

ma" autorica ima na umu, i na oku, gotovo svih 900 i nekoliko "ženskih pjesama" iz Matičina izdanja *Hrvatskih narodnih pjesama*, ponajviše iz petoga sveska (*Ženske pjesme*, Zagreb 1900). I metodološki je aparat knjige na svoj način "velik", tj. složen, a imponira, napokon, i brojnost originalnih spoznaja do kojih je autorica došla.

Ta paradoksalna kombinacija velikih unutrašnjih i omanjih izvanjskih dimenzija omogućena je koncentracijom autoričinih heurističkih hipoteza i razmjerno visokom razinom apstraktnosti na kojoj se razvija njezin opis usmene balade. Osnovna je radna pretpostavka knjige veza balade i obitelji, o čemu doznajemo već iz podnaslova. Oblik međutim, u kojem podnaslov izražava tu vezu ("tema obitelji u baladi") samo djelomično obuhvaća doticaje, preklapanja i uzajamne inkapsulacije baladne priče i obiteljskoga života što ih autorica bilježi i metodički razdvaja.

Vjerujem da je autorica prvi poticaj za razmatranje balade u relaciji s obiteljskim kompleksom dobila od Maxa Lüthija i njegova članka o *Familijarizmu narodne balade* (usp. mislim da bi Lüthijev *Familiarismus* bilo primjerenije prevesti kao "familijarizam" nego kao "familijarnost", za što se odlučila autorica). Već u Lüthija obitelj je više nego jednostavno tema balade: posvećena međuljudskim interakcijama i zapletima kakvi su mogući među članovima male obitelji (majka, kći, otac, sin), balada članove obitelji ustoličuje kao vlastite aktante, a obiteljske napetosti i katastrofe kao vlastite zaplete. U tom smislu Lüthijeve su analize dobra potvrda Adornove misli da su umjetnički oblici "nataloženi sadržaji", svojevrsne, dakle, realne apstrakcije.

U knjizi pak Simone Delić baladni familijarizam dobiva još nekoliko faceta, koje su opisane uz oslon na stručne jezike različite i suvremenije od Lüthijeva. Iskušana je, na primjer, mogućnost da se obitelj protumači kao kôd balade, pri čemu se pojam "kôd" upotrebljava u oslonu na stadijalističku semiotiku Niklasa Luhmanna. Najvažniji, međutim, pomak u odnosu na Lüthija jest u tome što se balada ne shvaća samo kao opisni iskaz o obitelji nego i kao performativ kojem u obiteljskoj zajednici pripada uloga kazuističko-moralističke opomene. Za razliku pak od pravne norme, koja je uvijek apstraktna i slobodna od aktanata, balada opominje konkretnim pripovjednim primjerima. Jer, misao ruralne zajednice nije vična apstrakcijama. Tamo se ne kaže: "U doticaju s nečistim tvarima prljamo se", nego: "Tko mjeri ulje, omasti ruke". Stoga ni balada ne govori: "Moguće je da se nazori bračnih drugova o dobru vladanju razilaze", nego: "Oblazi ga majka i sestrice, / a ljubovca od stida ne mogla... itd." Dakako, balada je istodobno i kompletno književno djelo, pa nije svediva na svoje običajno-pravne smjernice. Njezino djelovanje uključuje suosjećanje i katarzu. Priča, na primjer, o "ljubovci" i njezinu "stidu" može dirnuti i gradskoga čovjeka, koji umije analizirati bračni bonton apstraktnim pojmovima.

Misao o kvaziideološkoj funkciji balade u okviru obiteljske društvene jedinice stoji u pozadini glavnih analitičkih poglavlja *Klevete i kletve*, kojih se zadaća sastoji u razvrstavanju tipičnih baladnih zapleta. Autorica razlikuje četiri vrste zapleta, od kojih svaki prikazuje na mnoštvu primjera, što njezine diobe čini zornima i uvjerljivima. Zaključak knjige, kojem prethodi analiza aktancijalne strukture baladne priče, spaja misao o korektivnoj funkciji balade s rezultatima tipologije zapletâ.

U metodološkom pogledu knjigu Simone Delić obilježava pluralizam i duboko pamćenje. Njezine spoznaje služe se i jezikom današnjih teorija, ali je za njih još uvijek mjerodavna i starija stručna literatura. Tako aktancijalnoj shemi baladnoga zapleta kumuje Greimas, a polazna misao knjige ima, kako smo vidjeli, doticaja s Lüthijevim familijarizmom. Štoviše, na pojedina poglavlja pada i duga sjena Jollesovih kratkih oblika. To obilje metodoloških poticaja ima, uz mnoge prednosti, i gdje koji nedostatak. Na mjestima gdje se primjene teorema poteklih iz različitih slojeva arheologije znanja zgušnjavaju, čitateljski se prolaz kroz knjigu donekle usporava, kao hod kroz gustiš, a zrcaljenje materijala u različitim stručnim jezicima uzrokuje časovite lomove perspektive. Ipak, mislim da tematski kontinuitet knjige nije time ozbiljnije narušen.

Posebna je vrijednost *Klevete i kletve* što se u njoj hrvatski tradicijski materijal uvijek promatra u širem kontekstu. Taj je kontekst dvojak. Jedan njegov sloj tvore strane folklorne balade, koje autorica vrlo dobro poznaje, a drugi znanstvene generalizacije o tipovima usmenih balada i motivski indeksi. Dapače, knjizi je dodan i apendiks u kojem se ženske pjesme iz Matičinih knjiga razvrstavaju u skladu sa standardima svjetske folkloristike. Taj se apendiks ne poklapa s autoričinim vlastitim diobama, ali ima vrijednost sam za sebe, a i uvjet je da se za hrvatske balade zainteresira stručnjak iz stranoga svijeta.

I, na kraju balade, zaključio bih da je Simona Delić u svojoj nevelikoj knjizi obavila velik i složen posao. Bez pretjerivanja se može reći da njezino istraživanje uspostavlja hrvatsku usmenu baladu kao stručnu temu. Pjesme, doduše, kojima se ona bavi prikupljene su i objavljene prije mnogo desetljeća, ali su u kulturnom pamćenju naše književne republike žive pod netipičnim imenom "ženskih pjesama", koje ih donekle osamljuje u njihovu nadnacionalnom kontekstu. U *Kleveti i kletvi* prepoznata je, uz oslon na pojam balade, i zanimljivo opisana njihova vrstovna srodnost.

Zoran KRAVAR

Od pozitivističkog podsmijeha do bezrezervnog oduševljenja — tim bi se lukom mogla opisati promjena percepcije ove teme u samo nekoliko proteklih desetljeća. Dok je u prošlosti ugled znanstvenika mogao biti doveden u pitanje zbog bizarnosti materije, u eri religijskog eklekticizma rezultati njegova istraživanja mogu se izgubiti u moru knjiga slična naslova i daleko neozbiljnijeg pristupa. U primjeru knjige Zorana Čiče bila bi to šteta jer je riječ o djelu koje može zadovoljiti i stručnu i popularnu znatiželju. Kako je razvidno iz prvog dijela knjige, vrsnih preteča u ovom području istraživanja nije bilo mnogo te, ako izuzmemo one već klasične autore poput Mircea Eliadea, većina je priloga obilježena ili teološkom rigidnošću ili, u kasnijoj fazi, pomodnim liberalizmom. U tim uvodnim poglavljima autor nudi prikaz raznolikosti istraživačkog pristupa i interpretacija fenomena služeći se, kako sam kaže, u prvome redu radovima kulturnohistorijske prirode.

Zoran Čiča, Vilenica i vile-njak, Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 2002., 146 str. (Biblioteka Nova etnografija)